

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY

Electronic Scientific and Practical Journal

2025 / 4

@QMI_Institut

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225 - uy

www.kstu.uz
www.ojs.qmii.uz

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

3-jild
4-son
sentabr, 2025

September 2025
Volume 3
Number 4

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY
Electronic Scientific and Practical
Journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.qmii.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi o'rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Mas'ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Qarshi davlat texnika universiteti

Texnik muharrir:

F.F.Haqqulov, PhD

Qarshi davlat texnika universiteti

**Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda
jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.**

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko'chasi 225-uy

Tel.: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@qmii.uz

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Овчиников Виктор Николаевич – i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Солодовников Сергей Юревич – i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Сидоров Виктор Александрович - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Шевченко Игорь Викторович - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullayevich - i.f.d., professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Samandarzoda Iskandar Hakim - i.f.d., i.f.d., professor (SH.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Гибадуллин Артур Артурович Национальный исследовательский университет Московский энергетический институт

Войнаш Сергей Александрович Казанский приволжский (федеральный) университет

Пуляева Валентина Николаевна Финансовый университет при Правительстве РФ

Морковкин Дмитрий Евгеньевич Финансовый университет при Правительстве РФ

Садриддинов Манучехр Исмолиддинович Международный университет туризма и предпринимательства Таджикистана, Душанбе

Перская Виктория Вадимовна директор Института исследований международных экономических отношений, Финансовый университет при Правительстве РФ

Молчанов Игорь Николаевич Профессор экономического факультета. Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова

Басова Мария Михайловна Заместитель декана факультета налогов, аудита и бизнес-анализа Финансовый университет при Правительстве РФ

Чупин Александр Леонидович Заместитель декана экономического факультета Российский университет дружбы народов имени П.Лумумбы

Незаймакин Валерий Николаевич Профессор кафедры финансов и кредита Российский государственный гуманитарный университет

Никонорова Алла Владимировна Доцент кафедры экономической теории Финансовый университет при Правительстве РФ

Дмитриева Ольга Александровна Доцент кафедры налогов и налогового администрирования факультета налогов, аудита и бизнес-анализа Финансовый университет при Правительстве РФ

Швец Юрий Юрьевич Лаборатория управления инновациями, Институт проблем управления Российской академии наук

Колосова Елена Валерьевна Лаборатория управления инновациями, Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Bozorov Orifjon Shodiyevich – t.f.n., dotsent

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Vaxabov Abduraxim Vasikovich – i.f.d., professor

Hakimov Obidjon Arzikulovich – i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich- i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna- i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna-i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg'unovich -i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazliddin Baxadirovich- i.f.n., dotsent

Xo'jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi,iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi

September 2025

Volume 3

Number 4

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ojs.qmii.uz

Raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida masofaviy ta'lim xizmatlarining nazariy jihatlari

Yusupov Nurbekjon Xasan o'g'li

Теоретические аспекты услуг образования и дистанционного образования в условиях перехода к цифровой экономике

Юсупов Нурбекжон Хасан угли

Theoretical aspects of educational services and distance education in the context of transition to the digital economy

Yusupov Nurbekjon Hasan ugli

Received: August 13, 2025 Revised: August 16, 2025 ■ Accepted: August 19, 2025 ■ Published Online: September 1, 2025

- **Annotatsiya:** Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida ta'lim tizimida yuz berayotgan transformatsiyalar, xususan, masofaviy ta'lim xizmatlarining mazmuni, zarurati va rivojlanish tendensiyalari nazariy jihatdan tahlil qilingan. Muallif masofaviy ta'lim xizmatlarining tashkiliy-iqtisodiy mohiyatini aniqlash, ularning raqamli iqtisodiyotdagi o'rni va imkoniyatlarini baholashga urg'u bergan.
- **Kalit so'zlar:** raqamli iqtisodiyot, masofaviy ta'lim, raqamli xizmatlar, ta'lim transformatsiyasi, iqtisodiy samaradorlik.
- **Аннотация:** В данной статье теоретически проанализированы трансформации, происходящие в системе образования в условиях перехода к цифровой экономике, в частности, содержание, необходимость и тенденции развития услуг дистанционного обучения. Автор акцентирует внимание на определении организационно-экономической сущности услуг дистанционного образования, оценке их роли и возможностей в цифровой экономике. Ключевые слова: электронная коммерция, цифровая экономика, электронная торговля, торговая площадка, интернет-магазин.
- **Ключевые слова:** цифровая экономика, дистанционное образование, цифровые услуги, трансформация образования, экономическая эффективность.
- **Abstract:** The article examines the main economic and social factors influencing the growth of the e-commerce market in Uzbekistan. Economic, social and technological aspects contributing to the growth of the online market

based on existing e-commerce facilities in the country were analyzed. The activities of popular trading platforms in Uzbekistan were also analyzed and proposals for their further development were developed.

■ **Keywords:** digital economy, distance education, digital services, education transformation, economic efficiency.

KIRISH

Hozirgi davrda dunyo miqyosida iqtisodiyotning raqamli modeliga o'tish jarayoni keskin sur'atda rivojlanmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlar "Big data" va bulut texnologiyalari kabi ilg'or vositalar deyarli barcha iqtisodiy sohalarga chuqur singib bormoqda. Bu jarayondan ta'lim sohasi ham chetda qolmayapti, chunki, raqamli iqtisodiyotda inson resurslari, zamonaviy bilim va ko'nikmalar, shuningdek, uzluksiz o'rganish muhim omillar qatoriga kirishi bois ham zaruratini ko'rsatmoqda. So'nggi yillarda masofaviy ta'lim xizmatlari faqatgina zaruriy choradan iborat bo'lib qolmay, balki strategik ta'lim shakli sifatida shakllanmoqda. COVID-19 pandemiyasi jarayonida an'anaviy o'qitish metodlarining zaif tomonlari yaqqol namoyon bo'ldi, shu bilan birga masofaviy ta'limning afzalliklari — qulaylik, xarajat jihatdan samaradorlik va keng ijtimoiy qatlamlar uchun ochiqlik — keng e'tirof etildi.

Dunyoda masofaviy ta'lim xizmatlarining qamrov darajasi yildan-yilga oshib bormoqda. Jahonda rivojlangan mamlakatlar masofaviy ta'limni rivojlantirishga doir islohotlar keng miqyosda amalga oshirilib kelinmoqda. Masalan, 2024-yilda masofaviy ta'lim xizmatlarini jahon ta'lim bozorida global hajmi 250 milliard dollarni tashkil etgan bo'lsa, 2028-yilga kelib nu ko'rsatkich 475 milliard dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Shuningdek, 2019-yilda "Coursera", "edX", "Udemy", "Khan Academy" kabi mashhur masofaviy ta'lim platformalarida 45-million talabalar tahsil olgan bo'lsa, pandemiyadan so'ng 2023-yilga kelib 129 milliondan ortiq talabalar tahsil olmoqda [1].

Respublikamizda esa raqamli transformatsiya milliy taraqqiyotning asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tamonidan 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan "2022 – 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-sonli Farmoni 45-maqсадida "ishlab chiqarishdan ajralmagan holda oliy ma'lumot olish imkoniyati yanada kengaytirish, bunda bosqichma-bosqich masofaviy ta'lim shaklida kadrlar tayyorlashni yo'lga qo'yish" [2] deb ustuvor maqsad qo'yilganligidan kelib chiqib, respublikada masofaviy ta'lim xizmatlarini tizimli va samarali yo'lga qo'yish, ularning iqtisodiy natijadorligini oshirish va ijtimoiy inklyuzivlikni

ta'minlash dolzarb vazifa bo'lib turibdi.

Biroq, raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida masofaviy ta'lim xizmatlari holati shuni ko'rsatadiki, mamlakatning barcha hududlarida bir xil darajada rivojlanmayapti. Buning asosiy faktorlari sifatida sohada raqamli infratuzilma yetarlicha rivojlanmaganligi, ta'lim kontentining sifati pastligi, malakali mutaxassislarni yetishmasligi bilan bog'lash mumkin. Shu sababli, masofaviy ta'lim xizmatlarining tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish masalasi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham bugungi kunda dolzarb hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida ta'lim va masofaviy ta'lim xizmatlari bo'yicha tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, yetarli darajada tadqiq etilmagan. Shuningdek, respublikada ta'lim xizmatlarini diversifikatsiya qilish asosida ta'lim darajasi qamrovini oshirishga alohida e'tibor berilmagan.

Xususan, xorij olimlardan Venera-Mihaela Cojocariu, Iulia Lazar, Valentin Nedeff, Gabriel Lazarlar tamonidan "SWOT analysis of e-learning educational services from the perspective of their beneficiaries" nomli ilmiy maqolasida SWOT tahlili asosida "elektron ta'lim" xizmatlariga xos bo'lgan kuchli, zaif, imkoniyat va tahdidlarni aniqlashga bag'ishlangan bo'lib, mazkur tahlilning maqsadlarini "ko'zgu" tizimida kuchli va zaif tomonlarini, mos ravishda imkoniyatlar va tahdidlarni aniqlash, tizimlashtirish va ustuvorlik berish, kelgusida loyihani ishlab chiqishda reprezentativ ta'sirga ega bo'lgan jihatlarni aniqlash maqsadida natijalarni taqqoslashga bag'ishlangan. Shuningdek, mualliflar yakuniy natija sifatida "elektron ta'lim" xizmatlari muammosini optimallashtirish nuqtayi nazaridan OTMlarning strategik boshqaruvi uchun refleksiya va hisobot asosi sifatida zaif tomonlar va tahdidlarni sintez qilishgan [3].

Batey, Anne; Cowell, Richard N.lar tamonidan "Distance Education: An Overview" nomli texnologiya dasturida mualliflar "Masofaviy ta'lim" - bu ta'lim oluvchi ta'lim muassasasi bilan bog'langan va rasman ro'yxatdan o'tgan, ammo o'qitish maktabning rasmiy saytiga yoki undan olib borilishi shart bo'lmagan har qanday ta'lim shakli uchun "hamma narsani ushlab turish" iborasi sifatida qarashgan. Mualliflar Masofaviy ta'lim tenglikni ta'minlashi va ta'lim imkoniyatlari sifatini oshirishi mumkin; shuningdek, u mahalliy hamjamiyatda mavjud bo'lmagan fanlardan

foydalanish imkoniyatini, boshqa maktablardagi o'quvchilar bilan o'zaro ta'sir va birgalikdagi faoliyatni, axborot-o'quv resurslaridan foydalanish imkoniyatini oshirishni, xodimlarni rivojlantirish va malakasini oshirish imkoniyatlarini va maktab-jamiat aloqalarini kuchaytirishni ta'minlashi mumkin degan fikrlarga kelishgan [4].

MDH olimlaridan Ibragimova Olga Vasilevna, Kuznesova Nina Vladimirovnalar tamonidan "Дистанционные образовательные технологии в дополнительном профессиональном образовании" nomli ilmiy maqolasida mualliflar masofaviy ta'limda aloqa vositalarini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqqan. Shu bilan birgalikda mualliflar masofaviy ta'lim tizimida ta'lim texnologiyalari professional darajada qo'llash, unga ta'sir qiladigan omillar tahlili, masofaviy ta'lim shaklini tashkil etishdagi moliyalash manbaalari, ta'lim jarayonini tashkil etishda "Moodle" platformasidan foydalanish yo'llari kabi yo'nalishlarga alohida urg'u berishgan. Shuningdek, olingan natijalar bo'yicha mualliflar taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan [5].

Mahalliy olimlardan B.A.Axmedova tamonidan "Ta'lim xizmatlari sifatini oshirishning nazariy-ilmiy asoslari" nomli ilmiy maqolasida olima tamonidan ta'lim xizmatlari sifatini oshirishning nazariy va ilmiy asoslari tizimli tahlil qilingan bo'lib, zamonaviy ta'lim tizimida sifat tushunchasining mazmuni, unga ta'sir etuvchi omillar, sifatni boshqarish va baholashning ilg'or yondashuvlarini yoritib bergan. Olima tamonidan ta'lim xizmatlarini iqtisodiy kategoriya sifatida baholash bilan birga, uning pedagogik, ijtimoiy va innovatsion jihatlariga ham alohida e'tibor bergan. Shu bilan birgalikda olima tamonidan jahonning rivojlangan mamlakatlari tajribalarini tadqiq etgan holda, O'zbekistonda ta'lim xizmatlari sifati bo'yicha mavjud muammolar va ularning yechimlarini tahlil qilgan. Xulosa qismida esa, ta'lim xizmatlarini barqaror rivojlantirish uchun taklif va tavsiyalar bergan [6].

N.Sh.Agzamova tamonidan "O'zbekistonda aralash va masofaviy ta'lim tendensiyalari" nomli ilmiy maqolasida muallif tamonidan masofaviy ta'lim tushunchasiga turli olimlar tamonidan bildirilgan ta'riflarni tahlil qilgan. Olim tamonida "Masofaviy talim" va "masofaviy o'qitish" atamalarini tadqiq etgan bo'lib, terminlarga o'z qarashlarini bayon etgan. "Masofaviy talim" va "masofaviy o'qitish" atamalarini tadqiq etishi jarayonida o'tgan asrning 90-yillaridan, ya'ni masofaviy ta'lim tizimi shakllangan vaqtdan boshlab, muntazam qo'llanilishini tahlilini bayon qilgan. Shuningdek, maqolada masofaviy ta'lim tizimi takomillashgan bo'lishiga qaramay, "masofaviy ta'lim" va "masofaviy o'qitish" kabi atamalarining mohiyati borasida turlicha ilmiy qarashlar mavjudligini ko'rsatib bergan. So'ngi vaqtlarda respublikada "masofaviy ta'lim" xizmatlari holatini tahlil qilib fikr va xulosalar bergan [7].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur muammoni tadqiqotining bir qator usullardan foydalanish asosida o'rganilgan, jumladan, asosan xorijiy tajribalarni monografik tahlillar natijalarini monografik tadqiqot, analiz va sintez, induksiya, deduksiya, tizimli tahlil kabi iqtisodiy usullar asosida o'rganilib, xorijiy olimlarning "ta'lim" va "masofaviy" ta'lim xizmatlariga ilmiy qarashlari o'rganilgan holda, mamlakatimiz uchun masofaviy ta'limni shakllantirishda jarayonida ustuvor maqsadlar ishlab chiqishida muhim ahamiyat kasb etgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlatimizni qisqa vaqt ichida rivojlangan mamlakatlar qatoriga olib chiqish uchun asosiy qilinishi lozim bo'lgan strategik ishlardan biri sifatida ta'lim tizimini isloh qilish maqsadga muvofiqdir. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tamonidan 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan Taraqqiyot Strategiyasi 46-maqsadida "oliy ta'lim tizimida masofaviy ta'lim shaklini joriy etish orqali yoshlarni ishlab chiqarishdan ajralmagan holda oliy ma'lumot olish imkoniyatini yanada kengaytirish" [2] deb belgilab berilgani respublikamizda ta'lim tizimini yangi bosqich olib chiqish, oliy ma'lumotlilar darjasini yanada ko'paytirish, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishda faoliyat ko'rsatayotgan yoshlarni bilim olish uchun imkoniyatlar yaratib berishga alohida ahamiyat berish ekanligini ko'rsatmoqda. Demak, respublikani rivojlantirish, barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash maqsadida ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, yoshlarni bilimli, iqqidorli va inson kapitali sifatida shakllantirishimiz uchun ta'lim tizimini raqamlashtirish orqali uning samaradorligi yanada oshirishimiz mumkin bo'aladi. Bu esa o'z navbati kelajakda natijasini berishi bilan ahamiyatlidir. Bu islohotlarni natijadorligi albatta masofaviy ta'lim tizimini ahamiyati, uni rivojlantirish zarurligi va nazariy jihatdan puxta bilishimizni ko'rsatib bermoqda.

Masofaviy ta'limning shakllanishi 1840-yilga borib taqaladi. Aynan shu davrda ingliz stenografi Isaak Pitman Buyuk Britaniyada pochta xizmatidan foydalangan holda stenografiyani o'rgatishni boshlagan edi. 1873-yilda Anna Eliot Ticknor tomonidan ingliz tilidagi "Uyda o'qishni qo'llab-quvvatlash jamiyati" dasturi asosida tashkil etilgan va "Ticknor's Society" deb nom olgan loyihasi orqali AQShda ayollar uchun pochta orqali ta'lim tizimi yo'lga qo'yildi. 1911-yilga kelib, Avstraliyaning Brisben shahrida joylashgan Kvinslend universiteti oliy ta'lim darajasidagi kurslarni masofadan o'qitishni boshladi [8]. 1914-yilda maktablardan

uzoqda istiqomat qiluvchi bolalar uchun boshlang'ich ta'lim dasturi asosida pochta orqali o'qitish yo'lga qo'yildi. Oradan ko'p o'tmay, maktab yoshidagi o'quvchilar uchun shunga o'xshash ta'lim tizimlari Kanada va Yangi Zelandiyada ham amaliyotga joriy etildi. 1939-yilda Fransiyada maktabga qatnash imkoniga ega bo'lmagan bolalar uchun maxsus tashkil etilgan "Centre National d'Enseignement à Distance" (CNED) - bugungi kunda mavjud bo'lgan va Yevropadagi eng yirik masofaviy ta'lim muassasasi sifatida tanilgan - davlat ta'lim markazi sifatida faoliyat boshladi. 1946-yil esa Janubiy Afrika Respublikasidagi Unisa universiteti masofaviy o'qitish shakliga rasmiy ravishda o'tdi.

XX-asr boshlarida telegraf va telefon kabi aloqa vositalarining mavjudligi fonida texnologik taraqqiyot jadal sur'atlar bilan rivojlandi. Biroq, bu vositalardan ta'lim jarayonida foydalanilganiga doir aniq va ishonchli dalillar mavjud emas. Shu davrda korrespondensiya ta'limi keng qo'llanilayotgan bo'lib, dunyoning turli hududlaridagi ko'plab universitetlar bu tizim asosida ta'lim faoliyatini olib borgan. Radio va televizorning paydo bo'lishi esa masofaviy ta'lim shakllariga sezilarli yangilik olib kirib, o'quvchilarning sonini keskin oshirdi. Ko'pchilik 1950-yillardan boshlab uzatilgan o'quv teleko'rsatuvlarini hanuz eslab qolgan. Shunga qaramay, radio va televidenie orqali ta'lim berishda muhim cheklov mavjud edi: talabalarda o'rganilgan material yuzasidan fikr bildirish yoki savol berish imkoniyati yo'q edi.

1969-yilda Buyuk Britaniyada dunyodagi ilk masofaviy ta'lim universiteti - Buyuk Britaniya Ochiq Universiteti (Open University) tashkil etildi. Bu oliy ta'lim muassasasi ayniqsa o'zining nisbatan arzonligi hamda an'anaviy dars mashg'ulotlarida qatnashish zaruratining yo'qligi bilan ajralib turgan. Masofaviy ta'lim dasturlarini taklif qiluvchi taniqli xorijiy oliy ta'lim muassasalari qatoriga quyidagilar kiradi: 1946-yilda masofaviy ta'limga o'tgan Janubiy Afrika universiteti (UNISA), 1974-yilda Germaniyada tashkil etilgan Hagen shahridagi FernUniversität, 1984-yilda AQShda muhandislik yo'nalishida masofaviy o'qitishni yo'lga qo'ygan Milliy Texnologiya Universiteti, Germaniyadagi Xagen Ochiq Universiteti, Janubiy Afrikadagi INTEC-Keyptaun kolleji, Ispaniya Milliy Masofaviy Ta'lim Universiteti (UNED), Britaniya Ochiq Universiteti qoshidagi Ochiq Biznes Maktabi hamda Avstraliya Hududiy Axborot Tarmog'i. 1980-yillarning oxirida shaxsiy kompyuterlarning ommalashuvi ta'lim jarayonini soddalashtirish va avtomatlashtirish borasida yangi imkoniyatlar yaratdi. Dastlabki kompyuterlar uchun yaratilgan o'quv dasturlari ko'pincha o'yin ko'rinishida taqdim etilgan. 1988-yilda esa Sovet-Amerika hamkorligida "Maktab elektron pochta" nomli loyihaning amalga oshirilishi masofaviy aloqani rivojlantirishda muhim qadam

bo'ldi. 1990-yillarga kelib, sun'iy yo'ldosh texnologiyalaridan foydalangan holda masofaviy ta'limni ilgari surgan tashkilotlar orasida Xalqaro Bilimlar Assotsiatsiyasi va uning a'zosi hisoblangan Zamonaviy Gumanitar Akademiya yetakchi o'rin egalladi.

XXI asrga kelib masofaviy ta'lim keskin suratlarda rivojlana boshladi. Ayniqsa koronavirus pandemiyasini yuzaga kelishi natijasida dunyoda masofaviy ta'limga bo'lgan ehtiyojni keskin suratlarda oshishiga olim keldi. Masofaviy ta'lim, uning xizmat ko'rsatish jarayoni, samaradorligi haqida ko'plab olimlar izlanishlar olib borgan bo'lib, o'zlarining bir qator qarashlari bilan uning rivojlanishiga munosib hissa qo'shib kelishmoqda.

Xususan, xorijlik olimlardan Passerini K., Granger, M.J.lar "Masofaviy ta'limga bir asrdan oshdi. Dastlab aloqa bosma ommaviy axborot vositalari va pochta tizimi orqali amalga oshirilib, "sirtqi ta'lim" vujudga keldi. Bugungi kunda masofaviy ta'lim dasturlaridagi deyarli barcha aloqa shakllari ma'lum darajadagi elektron aloqani o'z ichiga oladi" [9]. deb fikr yuritgan. Ushbu olimlarning qarashlari bir tamonlama masofaviy ta'lim xizmatlarini xususiyatlarini ochib berishi mumkin, ammo, masofaviy ta'lim xizmat ko'rsatishda elektron aloqaga borib taqalmasligi mumkin. Chunki, televideniya, maxsus kurslar, pochta xizmatlaridan foydalanilgan holda ham ta'limni tashkil etishimiz mumkin. Shuningdek, ta'lim berish, turli kurslar, malaka oshirish va boholash jarayonlarida hamsezilarli farqlar ham vujudga kelmoqda. shuni ham alohida ta'kidlab o'tish lozimki raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida masofaviy ta'lim xizmat ko'rsatishda internet texnologiyalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Mahalliy olimlardan Botirova X.T. "masofaviy o'qitish-o'qituvchi va talabalarning masofadan turib o'zaro ta'siri, o'quv jarayoniga xos bo'lgan barcha tarkibiy qismlarni (maqsadlar, mazmun, usullar, tashkiliy shakllar, o'quv vositalari) aks ettiradi va Internet texnologiyalarining o'ziga xos vositalari yoki interaktivlikni ta'minlaydigan boshqa vositalar bilan amalga oshiriladi" [10]. deb o'z fikrini keltirib o'tgan. Ushbu qarash ham masofaviy ta'lim xizmatlarini ma'lum jabhada ochib berishi mumkin. Ammo, shuni alohida ta'kidlab o'tish kerakki, masofaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi bevosita qatnashmasligi va interaktivlik to'laqonli amalga oshmasligi mumkin. Boisi masofaviy ta'lim olishda media kurslar ham mavjud bo'lib, uni tinglovchilar o'zlari mustaqil o'zlashtirishlari ham mumkin.

Mirzaev K.J., Boboqulov S.B., Janzakov B.K.lar "Raqamli iqtisodiyot" nomli darsligida "masofaviy ta'limda talaba va o'qituvchi fazoviy bir-biridan ajralgan holda o'zaro maxsus yaratilgan o'quv kurslari, nazorat shakllari, elektron aloqa

va Internetning boshqa texnologiyalari yordamida doimiy muloqotda bo'ladilar" [11] deb fikr berishgan. Fikrimizcha, ushbu olimlar tamonidan keltirilgan fikrlar ham yuqorida keltirilgan fikrlarga mos keladi va bu yerdada ham biz masofaviy ta'lim berishni mustaqil amalga oshirish jihatlariga e'tibor bermaganligini ko'rishimiz mumkin.

Yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining paydo bo'lishi va ularni "ta'lim texnologiyalari bilan birlashtirilishi" ta'lim sohasida tub o'zgarishlarga olib keldi:

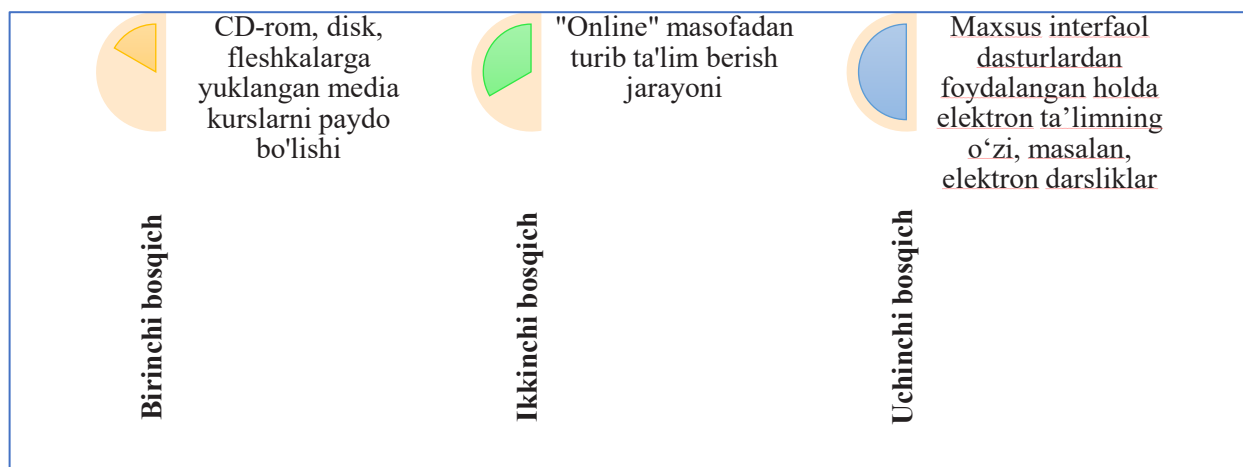
Birinchidan, ta'limda axborot texnologiyalarini jalb qilish asosida o'qitish vositalari: Blackboard, onlayn-kurslar, simulyatorlar, trenajerlar, onlayn-olamlar va boshqalar qo'llana boshladi.

Ikkinchidan, axborot texnologiyalari talimni individuallashtirdi, bunda o'qish jarayoni va mazmuni o'quvchilar so'rovlariga va ularning individual xususiyatlariga (o'qish tezligi, o'qish shaklini afzal ko'rishi v.b.) ommashtiriladi. Uchinchidan, ta'limda o'rganilayotgan fanlarni samarali va har tomonlama o'zlashtirishga imkon beradigan o'qitishning o'yin shakllari faol joriy qilina boshladi.

To'rtinchidan, ta'lim, ayniqsa, OTM talabalari va katta yoshdagilar uchun yanada predmetli va amaliyotga

yo'naltirilgan bo'lib bormoqda; ta'lim markaziga startap, biznes-loyiha, biznes-reja kabi loyihalar qo'yilmoqda [11].

Bizningcha, hozirgi vaqtda masofaviy ta'lim xizmatlarini xususiyatlari, rivojlanish bosqichlari, olimlarni qarashlarini tahlil qilishimiz va uning avfzalliklari-kamchiliklarini to'laqonli anglagan holda unga aniq bir tavsif berishimiz mumkin bo'ladi. Masofaviy ta'lim XVIII asrda vujudga kelgan bo'lishiga qaramay uning rivojlanishini ko'plab olimlar uch bosqichga bo'lishadi. Bu bosqichlarda masofaviy ta'lim xizmat ko'rsatish jarayoni rivojida yangi texnologiyalarga tayangan holda amalga oshirilishini ko'rishimiz mumkin. Masalan, birinchi bosqichda asosan indivudal ta'lim olishga alohida e'tibor berishgan va buni amalga oshirishda CD-romlar, fleshkalar, diskarga yozgan holatda amalga oshirishgan. Rivojlanishning ikkinchi bosqichida masofadan turib o'qitish dasturlari vujudga kelgan, bunda ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi masofadan turib o'qitishni amalga oshirishgan. Uchinchi bosqichda maxsus interfaol dasturlar, topshiriqlarga asoslangan kurslarga, audio, video kurslarni o'zida jamlagan hamda nazorat qilish "online" baholash imkoniyatiga ega bo'lgan platformalar va elektron kitoblarni vujudga kelishi hisoblanadi (1-rasm).

1-rasm. Masofaviy ta'lim xizmatlarini rivojlanish bosqichlari

Yuqorida keltirilgan rasmdan masofaviy ta'limni rivojlanish bosqichlarini ko'rishimiz mumkin. Shuni ham alohida ta'kidlab o'tishimiz lozimki, masofaviy ta'lim xizmatlarini to'laqonli anglab olishimiz uchun uning avfzalliklari va kamchiliklarini ham to'laqonli anglab olishimiz kerak. Buning uchun uning avfzalliklari va kamchiliklarini bir-biriga taqqoslash orqali tahlil qilishimiz lozim (1-jadval).

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki masofaviy ta'lim xizmatlarini avfzalliklari bilan birgalikda kamchiliklari ham mavjuddir. Misol tariqasida o'qish jarayonida tinglochilar uchun xizmat ko'rsatish narxini pasayishi natijasida ko'plab insonlar ta'lim olishi mumkin. Bu o'z navbatida ta'lim

beruvchi subyekt uchun ham daromadli hisoblanadi. Chunki, ko'plab talab etiladigan kommunal to'lovlar, konstovar mahsulotlari, o'quv qurollari, zamonaviy texnologiyalar, bino amorzizatsiyasi, o'qituvchilarga beriladigan maosh kabi xarajatlarni keskin qisqarishiga olib keladi. Shu ham alohida ta'kidlash kerakki o'z navbatida amaliy ko'nikmalarning yetishmasligi, ayniqsa, fizika, kimyo, biologiya kabi yo'nalishlarda bukuilgan samarani bermasligi mumkin. Shuningdek, kiber hujumlar va texnologik muammolar ta'lim olish jarayoniga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Hozirgi vaqtda jahon miqyosi bo'yicha ham masofaviy ta'lim xizmatlari rivojlanish tendensiyariga e'tibor beradigan

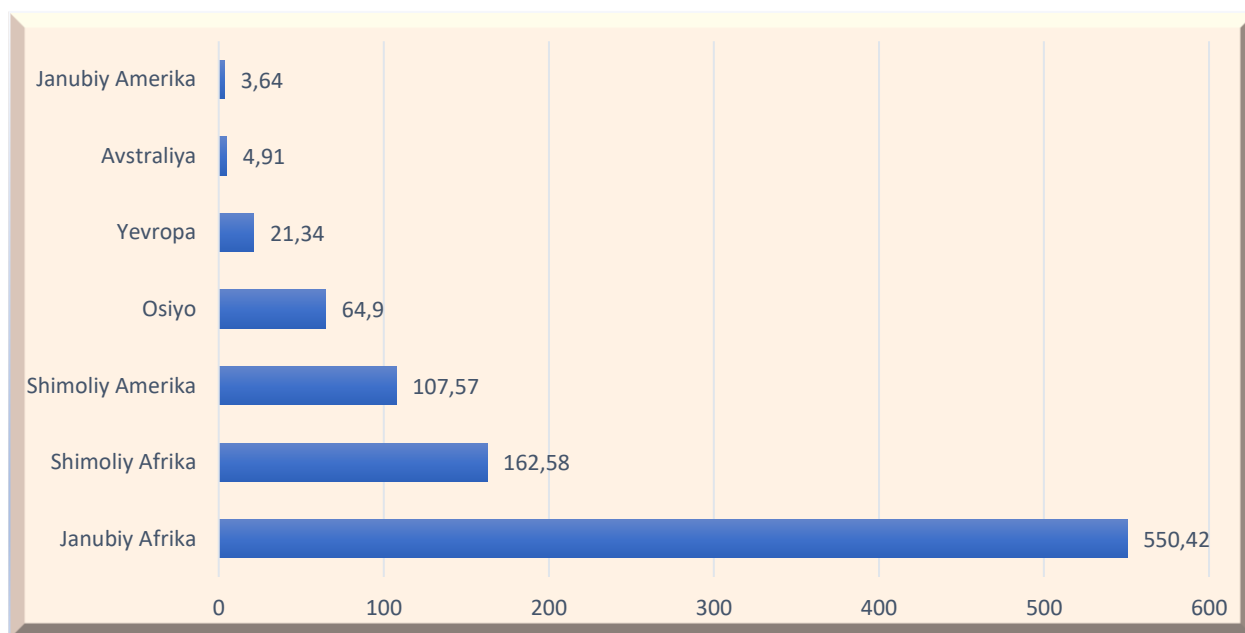
bo'lsak, yildan-yil rivojlanib borayotganligi ko'rishimiz mumkin. "Research.com" xalqaro internet saytining ma'lumotlariga ko'ra "2023-yilda masofaviy ta'limning global bozori 227,34 milliard dollarga baholangan va 2032-yilga kelib ta'lim bozorida 14,02 foizni tashkil etgan holda 740,46

milliard dollarga yetishi kutilmoqda" [12]. "Research.com" saytida keltirilgan ma'lumotga ko'ra dunyo mintaqalarida masofaviy ta'lim bozorini ulushi 2025-yilda ham o'sish tendensiyalariga ega bo'lishi kutilmoqda (2-rasm).

1-jadval

Masofaviy ta'lim xizmatlarini afzalliklari va kamchiliklari

No	AFZALLIKLARI	KAMCHILIKLARI
1	Ta'lim olish erkinligi	Texnologik muammolar
2	Ta'lim narxini pasayishi	Ma'lumotlarga kiber tahdidlar
3	Ta'limning moslashuvchanligi	Amaliy tajribalarni yetishmasligi
4	Talim olish imkoniyatlari	O'zini nazorat qilishdagi muamolar
5	Vaqtini tejilishi	

2-rasm. 2025-yilga kelib dunyoda onlayn ta'limning bozoring qiymati (milliard AQSh dollari) [12].

Reserch.com saytida keltirilgan ma'lumotlarga tayangan holda 2-rasm ma'lumotlarini tahlil qilishimiz natijasida masofaviy ta'lim bozori 2025-yilga kelib, mintaqalar bo'yicha quyidagicha taqsimlangan. Eng yuqori kapitallashuv Janubiy Afrikaga to'g'ri kelib 550,42 milliard dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Shu bilan birgalikda dunyo sivilizatsiyasi rivojlangan Evropada 21,34 milliard dollar ekanligini ko'rishimiz mumkin. Evropada masofaviy ta'lim oldindan

rivojlangan bo'lishiga qaramay uning bozor qiymati pastligini boisi, Evropada ananaviy ta'lim olishga talab yuqoriligi bilan asoslanadi. Shuningdek, so'ngi vaqtlarda ham Osiyo qitasida masofaviy ta'lim bozoriga kiritiladigan kapitalni o'sishini ko'rishimiz mumkin. Eng past ko'rsatkich Janubiy Amerika qitasiga to'g'ri kelmoqda, uning bozor qiymati 3,64 milliard dollarga baholanishi kutilmoqda. umumiy xulosa qilib ayatadigan bo'lsak, dunyoda masofaviy ta'lim bozorini

kapitallashuvi ayniqsa koronavirus pandemiyasidan keyin tub islohotlarni o'tkazganligini ko'rishimiz mumkin. Buning asosiy sababi sifatida ta'lim paketlarini arzonligi, bilim olishdagi masofaning ahamiyatsizligi, vaqt tanlamasligi va indivudal bilim olish kabi xususiyatlarini mavjudligidir. Olib borgan tadqiqotlarimiz natijasida masofaviy ta'lim xizmatlarini xususiyatlarini o'rganishimiz lozim. Chunki,

uning xususiyatini to'laqonli anglab olmasdan unga aniq tavsif bera olmaymiz. Hozirgi glaballashuv sharoitida masofaviy ta'lim xizmatlari innovatsion, raqamli va axborot kommunukatsion texnologiyalarisiz tasavur qilib bo'lmagligidan kelib chiqib uning xususiyatlarini shakllantirdik (2-jadval).

2-jadval

Masofaviy ta'lim xizmatlarini xususiyatlari

No	XUSUSIYATLARI	TAVSIFI
1	Moslashuvchanlik	Har qanday joyda va vaqtda ta'lim olish mumkin
2	Shaxsiylashtirish	Har bir o'quvchiga individual yondashuv
3	Texnologik asoslanganlik	Raqamli texnologiya, AKT orqali amalga oshiriladi
4	Oson monitoring	Natijalarni shaffov va raqamli baholash va tahlil qilish

2-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki masofaviy ta'lim xizmatlarini xususiyatlari ko'p qirrali bo'lib ananaviy ta'limga nisbatan bir qator ustunliklarga egaligi ko'rsatmoqda. Moslashuvchanligi, shaxsiylashtirish, texnologik asoslanganligi va monitoring osonligi bois masofaviy ta'lim xizmatlarini masofadan turib raqamli va AKT texnologiyalari yordamida jonli bilim olish yoki media kurslar orqali indivudal ta'lim olish imkoniyatlarini ochib bermoqda.

Yuqorida keltirilgan olimlarning qarashlari, uning ijobiy va salbiy tomonlari, xususiyatlari va jaxonda masofaviy ta'lim xizmatlarini ahamiyatini tadqiq etishimiz natijasida uning quyidagi ta'rifini takomillashtirdik. Masofaviy ta'lim – bu ta'lim xizmatlarni oluvchilar va beruvchilarni bir joyda bo'lmagan holda AKT va raqamli texnologiyalar vositasida guruh yoki indivudal sahklada ta'lim olishi, nazorat qilinishi, ma'lumotlardan foydalanish jarayonini amalga oshirish shaklidir. Masofaviy ta'lim xizmatlariga bergan ta'rifimizdan kelib chiqib o'quvchi, talaba, tinglovchilar ommaviy yoki o'zlari jonli, vaqtga moslab, mediakursadan foydalanib o'z bilimlarini oshirishlari mumkin bo'lib, ta'lim oluvchilarga vaqt, ortiqcha mablag', masofani farq qilmaslik kabi imkoniyatlar qilib beradi. Bu ko'plab insonlarni ta'lim olishiga, malaka oshirishiga, qo'shimcha kasblarni egallashiga, yoshi, jinsiga qaramay bilimini oshirishiga olib keladi. Albatta ushbu bilimlar olingan ta'limlar inson sivilizatsiyasini yanada rivojlantirishga olib keladi. So'ngi vaqtlarda respublikamizda ham masofaviy ta'lim xizmatlarini tashkil etish bo'yicha ijobiy islohotlar amalga oshirilib kelinyotganligi bizning ham zamon bilan hamnafas harakat qilyotganligimizni ko'rsatib

bermoqda. Ayniqsa sirtqi ta'lim shaklini tugatilishi va uning o'rniga masofaviy ta'lim shaklini kirib kelishi, masofaviy ta'lim xizmatlarini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar, dasturlar, normativlarni ishlab chiqilishi fikrimiz tasdig'idir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borgan izlanishlarimiz natijasida masofaviy ta'lim xizmatlarini nazariy jihatlarini raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida o'ziga xosligi bilan ajralib turishi, jozibadorligi, ta'lim xizmat ko'rsatishni samarasi bilan ajralib turishi namayon bo'lmoqda. Ushbu xulosalardan kelib chiqib mamlakatimizda masofaviy ta'lim xizmatlarini rivojlantirishimiz maqsadida quyidagi taklif va tavsiyalarni ishlab chiqdik:

- masofaviy ta'lim xizmatlarini raqamli iqtisodiyotning asosiy talablariga moslashtirish uchun zamonaviy platformalarni lokal sharoitga integratsiya qilish orqali raqamli transformatsiyaning xizmatlar sohasi bilan uyg'unlashuvini yanada oshirish;
- tinglovchilar, o'quvchilar, talabalar va o'qituvchilar uchun raqamli savodxonlikni oshirish bo'yicha kompleks dasturlarini ishlab chiqish;
- masofaviy ta'lim xizmatlari uchun alohida platforma qulayligi, interaktivlik darajasi, talabalar ishtiroki, natijalar monitoringi sifat ko'rsatkichlarini ishlab chiqish orqali masofaviy ta'lim sifatini baholash indikatorlarini amaliyotga tadbiq etish;
- masofaviy ta'lim xizmat ko'rsatish jarayonini

me'yoriy-huquqiy bazasini qayta ishlab chiqish, mavjudlarini takomillashtirish, ta'lim berish, ta'lim olish, masofaviy o'qitish tizimlar faoliyatini aniq normativlarini zamon talablaridan kelib chiqib shakllantirish;

– masofaviy ta'lim xizmatlarini respublikada rivojlantirish maqsadida moliyaviy qo'llab-quvvatlash, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, masofaviy ta'lim texnologiyalarini import qilishda imtiyozlar berish, xorijiy tajribalardan samarali foydalanish orqali yana rivojlantirishimiz mumkin. Albatta mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida ta'limning o'rni beqiyos, shu bois masofaviy ta'limni mamlakatimizda rivojlantirish aholi turmush darajasi, bilim saviyasi, savodxonligi oshishiga va qo'shimcha kasblarni o'zlashtirishi natijasi mamlakat rivojiga xissa qo'shishi mumkin.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Yusupov Nurbekjon Xasan o'g'li Samarqand iqtisodiyot va servis instituti assistenti / Юсупов Нурбекджон Хасан оглы, ассистент Самаркандского института экономики и сервиса / Yusupov Nurbekjon Hasan ogly, Assistant, Samarkand Institute of Economics and Service
 ► yusupovnurbek94@gmail.com
 ■ <https://orcid.org/0009-0003-7542-6081>

Foydalanilgan adabiyotlar:

- [1]. <https://www.classcentral.com/report/coursera-q4-2023/>
- [2]. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tamonidan
 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan "2022 – 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-sonli Farmoni. Toshkent.: www.lex.uz
- [3]. Cojocariu, V. M., Lazar, I., Nedeff, V., & Lazar, G. (2014). SWOT anlysis of e-learning educational services from the perspective of their beneficiaries. Procedia-Social

and Behavioral Sciences, 116, 1999-2003.

- [4]. Batey, A., & Cowell, R. N. (1986). Distance Education: An Overview.
- [5]. Ибрагимова, О. В., & Кузнецова, Н. В. (2015). Дистанционные образовательные технологии в дополнительном профессиональном образовании. Образовательные технологии и общество, 18(3), 421-435.
- [6]. Axmedova B. MASOFAVIY TA'LIM TIZIMIDA TA'LIM XIZMATLARI SIFATINI OSHIRISH MODELLARI // Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2025. – Т. 4. – №. 10. – С. 149-154.
- [7]. Moxinur O. et al. O'ZBEKISTONDA ARALASH VA MASOFAVIY TA'LIM TENDENSIYALARI //TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR. – 2024. – Т. 1. – №. 2. – С. 157-161.
- [8]. Caruth, G. D., & Caruth, D. L. (2013). Distance Education In The United States: From Correspondence Courses To The Internet. Turkish Online Journal of Distance Education, 14(2), 141-149.
- [9]. Passerini, K., & Granger, M. J. (2000). A developmental model for distance learning using the Internet. Computers & Education, 34(1), 1-15.
- [10]. Botirova X.T. Ta'limni samaradorligini oshirishda masofaviy ta'limni ahamiyati. "MUSIQIY TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIGA ZAMONAVIY YONDASHUVNING DOLZARB MASALALARI" Respublika ilmiy-amaliy konferensiya. Jizzah. 2022-yil 29-noyabr
- [11]. K.J.Mirzaev, S.B.Boboqulov, B.K.Janzakov. Raqamli iqtisodiyot [Matn]: Darslik / Samarqand iqtisodiyot va servis instituti – Samarqand.: "STEP-SEL" MCHJ nashriyoti, 2025 - 488 bet.
- [12]. https://research.com/education/online-education-statistics?utm_source=chatgpt.com